

El paper de la ciència a Fontilles

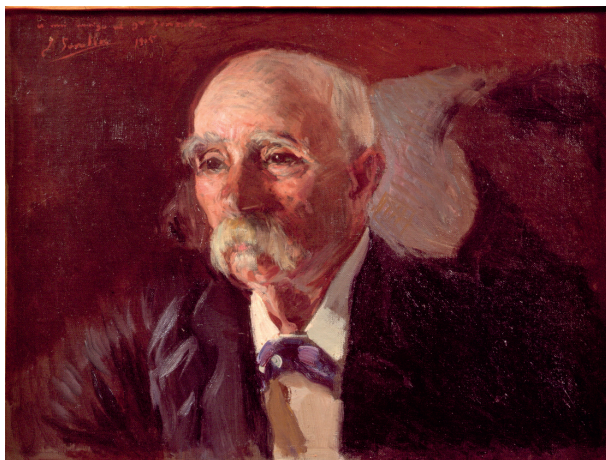
Juan Codina

Doctor en Ciències de l'educació - Investigador d'història local i professor jubilat

Fontilles no existiria si no hi hagués hagut un pensament científic en el seu origen. Diem això perquè quan el pare Ferris, que abans de ser jesuïta havia estat sacerdot, i Joaquín Ballester pensen en com atendre les necessitats dels leprosos, el primer que fan és dirigir-se a un metge que havia tractat un grup de leprosos i havia presentat treballs en fòrums científics sobre la manera d'atendre'ls. A partir dels consells que fa el metge, busquen un lloc que s'adeqüe als requisits que havia de reunir l'indret per atendre adequadament els malalts de la, en aquell temps, incurable lepra. El metge, el xabienc Jaime González Castellano, fou qui proporcionà les primeres directrius. A partir d'aquí es buscà el lloc adequat.

Les condicions que havia de reunir el lloc per construir un sanatori-leproseria eren: terreny extens, elevat sobre el nivell de la mar, distant de les poblacions, resguardat dels vent humits i freds, amb sol conreable i sec, aigües abundants i molt pures i més que considerables per a l'abastiment dels aïllats i el sosteniment de 20 fanecades de reg.

Ateses les condicions, el metge visità un terreny que s'havia ofert a prop de Gandia i el refusà. Un altre terreny que havien vist estava vora de Segària, però indicava que havia d'estar més lluny de la marjal de Pego i Oliva. i exempt de mosquits a l'estiu, ja que aquests podien ser transmissors de la malaltia. Després de dos anys de recerca per comarques diverses, trobaren el lloc de Fon-

Dalt, el doctor Jaime Castellanos, director mèdic fundacional. Retrat de J. Sorolla, 1905 (Museu sant Pius V, València). Baix, el doctor Mauro Guillén Comín en el laboratori de Fontilles.

tilles, que reunia aquestes condicions: vall situada entre muntanyes, a 130 metres sobre el nivell de la mar; clima benigne; vegetació exuberant de tarongers, vinyes, garrofers i arbres d'adorn; ullals diversos d'aigua que brollen de terra, que serveixen per a l'abastiment del personal i el sosteniment de banys i plantacions de tot gènere.

La formació del metge és important a l'hora d'estudiar l'influx de la ciència en les decisions que es prenguen i diem això perquè la visió de Jaime González Castellano és diferent a la del que fou el primer director metge de Fontilles, Mauro Guillén Comín.

En el cas de Jaime González Castellano, que havia estudiat la carrera entre els anys 1853 i 1858, la seua visió de la medicina la reflecteix en 1915 quan diu: "el papel del médico en la sociedad no es solamente curativo, es sobre todo profiláctico". Jaime ens parla del metge de família com a complement o ajut al metge especialista que sorgiria més tard. Mauro Guillén Comín estudià la carrera entre 1890 i 1896 i se'n anà a París per completar estudis en dermatologia. Doncs bé, les dues concepcions de la medicina xoquen i crec que aquestes dues maneres de veure el paper de la medici-

na segueixen presents en els nostres dies i això es constata en el tractament que reberen els leprosos als primers anys d'existència del sanatori-leproseria.

Jaime González es mou en el corrent higienista primer i social després. Els higienistes veien en els factors ambientals l'origen de les malalties i per això els tres

Les condicions que havia de reunir el Sanatori-leproseria eren: terreny extens, elevat sobre el nivell de la mar, distant de les poblacions, arrecerat dels vents humits i freds, sòl conreable i sec, i aigües abundants i pures.

elements que serien suficients per allunyar les miasmes, com anomenaven els vapors o organismes malignes, eren aire, aigua i sol. D'aquesta manera apareixen estratègies urbanes com tapar fanguissars, allunyar indústries, escorxadors i cementeris de les àrees centrals de la ciutat; després es reclamaren banys en totes les vivendes, es reglamentava l'altura mínima dels sostres, la ventilació dels ambients, neteja periòdica de les cases... Aquestes premisses feren que el paper del metge fos el de desenvolupar els "modificadors" ambientals per evitar el contagi de la lepra en el cas que estem estudiant.

Jaime també havia assenyalat que les leproseries havien de construir-se a base de colònies agrícoles, dividides en pavellons separats els uns dels altres per carrers amples i jardins. I parlava que per a l'entreteniment dels leprosos en els primers graus, i el sosteniment de la població malalta havia d'establir-se una casa de labor per a la collita dels fruits i el descans del ramat. Deia: tot aquell malalt no impedit, ha de tenir les seues hores de feina per evitar l'enuig i l'avorriment. Era una medicina "psicològica" per a aquells que procedien del camp i coneixien les tasques agrícoles i ramaderes.

La perspectiva de González Castellano, que parlà de l'escassa contagiositat de la lepra i tampoc no incidí en el paper de l'herència com a factor important, era la de crear un ambient on el leprós estigués ben atès i se sentís persona. Al leprós se'l defugia, se'l marginava, vivia en coves i s'alimentava malament. Per tant, la proposta del metge fou la d'establir el que s'anomenava "modificadors higiènics" per preservar el mal de la lepra. Si al malalt se l'acull amb estima i se'l tracta com a persona, l'alimenten i el vesteixen adequadament, s'entreté i del seu treball a la colònia agrícola se sent "realitzat" i útil, rep els raigs solars i l'aire net..., és a dir, li donen unes condicions de vida adequades, sentirà el cònsol i amb un tractament mèdic de caràcter general, millorarà.

González Castellano publicà el 1912 dos articles a *Las Provincias* amb el títol de "Mi campaña antileprosa", títol que cal entendre com "contra la lepra i a favor del leprós". D. Jaime havia dimitit de la junta creada al seu inici després de rebre amenaces i el primer director de Fontilles, nomenat en 1911, Mauro Guillén Comín, volgué posar en pràctica diversos mitjans de tractament mèdic als leprosos residents. S'havia assajat el preparat 606 (el Salvarsán) en injecció intravenosa, a uns altres se'ls administrava l'oli de Chaulmoogra a través d'injeccions, a uns altres pel procediment d'Unna d'Hamburg i a un altre grup se'ls injectava un medicament en voga en els

sanatoris estrangers, la Nastina. Els malalts, que veien en aquestes proves el remei per a posar fi al seu patiment, s'hi sotmetien, però al final els creava inseguretats en no tenir la certesa de sanar ja que, encara que al començament entreveien una millora, després aquesta no era duradora. La idea de González Castellano era la de modificar el seu ambient i atendre'ls -en aquell moment no existia possibilitat de cura, aquesta arribaria als anys 80-, mentre que la de Guillén Comín era la de cercar remeis per curar-los i posar en pràctica solucions que donaren senyal d'una cura possible.

Doncs bé, és el xabienc Rafael Bover Albi qui en la seua tesi doctoral defensada en 1912, davant dels escassos resultats apreciats, exclamà: "Con los poderosos recursos de los modificadores higiénicos y la ayuda de un plan curativo convenientemente aplicado, el Sanatorio de Fontilles sería un modelo que debiera copiarse en la misma región levantina y en las demás zonas leprosas de España".

La divulgació de la ciència, en aquella època, a nivell general no tenia l'interés que a hores d'ara té i eren les revistes especialitzades que es distribuïen entre els professionals (en aquests cas els metges) les que divulgaven els coneixements existents. Hi havia publicacions diverses, com per exemple la dirigida pel denier José Chabás Bordehore amb el títol de *Revista de higiene y tuberculosis* (1905-1936). Doncs bé, la revista *Fontilles*, segons la nostra manera d'entendre, entre els anys 1922 i 1932 es constituí en una vertadera revista de Leprologia, ja que Mauro Guillén Comín s'obligà a publicar un article científic a cada número. Des d'aleshores les notes clíniques que apareixeren foren un diari de les experiències realitzades al sanatori i informacions relatives a estudis sobre la lepra en altre països.

A l'any 2014 s'han celebrat els 70 anys de la publicació de la Revista de leprologia que començada en 1944 ha estat portadora de totes les iniciatives sanitàries investigadores que s'han desenvolupat al Sanatori en la lluita contra la malaltia. És l'única revista de leprologia en castellà i constitueix un punt de comunicació amb Amèrica Llatina.

Referències:

- Codina Bas, Juan B., 2010. Jaime González Castellano, el médico que soñó Fontilles. *Xàbia (1832-1917). Ajuntament de Xàbia*.
 Codina Bas, Juan B., 2014. Mauro Guillén Comín. Dermatòlego y leprologo. Director médico de Fontilles. *Valencia 1876-1932. Consell Valencià de Cultura*.
 Bover Albi, Rafael, 1913. De la lepra y su profilaxia en España, especialmente en la región de Levante. *Madrid*.

